

CE MAI PUTEM SPUNE AZI DESPRE VOCAȚIE?

Autor: Andrei Poganu | 27 iunie 2022

Îmi pare aproape imposibil să mai vorbim azi într-un mod realmente semnificativ despre vocație. Parametrii discuției sunt stabiliți fie de platitudini sau clișee, fie de noțiunea de „pasiune”, de o căutare a cărei metodă ne rămâne străină. Dintr-o minimă stimă de sine, pare mai rezonabil să înclinăm discuția în direcția acestei pasiuni sau căutări personale. Cu toate acestea, a spune că vocația este ceva ce simți, ceva ce te frământă, o căutare și o curiozitate care nu poate fi satisfăcută decât printr-o dedicare totală față de un anumit domeniu de activitate, nu pare să ne spună prea multe despre vocație sau despre cum o cunoaștem. Pentru a circumscrie mai bine problema, voi trata în special subiectul vocației intelectuale. O discuție cu privire la vocație în genere este plauzibilă, dar dată fiind generalitatea unui astfel de demers, vom rămâne cu atât cât știam despre vocație și înainte de a ne gândi la acest subiect.

Legat de *cunoașterea* vocației, o rețetă universală este inexistentă, se spune. Iar acest lucru este corect. Totuși, ca răspuns la întrebarea de mai sus am primit adesea fie unul dintre cele două răspunsuri de mai jos, fie variațiuni pe aceleași teme: 1) vocația este acea activitate de care un om nu se poate debarasa; o preocupare care persistă indiferent de domeniul în care o persoană activează. Sau 2) vocația se cunoaște după capacități; de la Aristotel înapoi se spune că oamenii au un domeniu în care pot excela, iar acel domeniu de activitate reprezintă vocația unei anumite persoane. Pe scurt, capacitățile noastre înnăscute ne oferă indiciile către ceea ce ar trebui să facem cu timpul pe care îl petrecem pe această lume.

Cred că răspunsurile de mai sus sunt cel mult parțiale. Capacitățile noastre înnăscute sunt date contingente. Același lucru se poate spune și despre factorii contextuali. Personal, nu aș putea accepta ideea că vocația este – și trebuie – explicată în termenii unor simple contingente, prin referirea la simplele înzestrări naturale sau prin capacități dobândite. Abilitățile de care dispunem sunt, bineînțeles, în parte genetice, în parte

contextuale. În ambele cazuri însă, ele sunt produsul unor contingente. De asemenea, trebuie să ne gândim și la problema erorii. Cunoaștem, probabil, exemple de oameni care persistă în activitatea lor în ciuda faptului că, dincolo de o persistență aproape compulsivă, nu dau niciun semn de „vocație” în acel domeniu.

Răspunsul la problema vocației trebuie să vizeze ceva mai profund decât o simplă contingentă. Atunci când punem problema vocației, întrebăm implicit *de ce* o persoană face acțiunea pe care o face, duce viața pe care o duce și crede în valorile în care crede. La întrebarea privind vocația personală, răspunsuri de tipul „pentru că la asta sunt bun” sau „pentru că spre asta m-a îndrumat contextul” nu sunt, după părerea mea, valide. Acestea sunt cel mult explicații ale modului în care o persoană a ajuns în poziția în care a ajuns.

Pentru a clarifica, discuția aceasta nu este purtată pentru a decide cine are și cine nu are vocație – intelectuală, sportivă, inginerescă sau medicală. Ceea ce contează este ca, înainte de a spune că anumite persoane au anumite vocații, să putem spune ce înțelegem prin vocație.

S-ar putea ca răspunsul la întrebarea aceasta să ne fie inaccesibil. Nu pentru că nu am înțelege intuitiv la ce ne referim prin vocație, ci pentru simplul motiv că în cazul anumitor întrebări nu există *un* răspuns – nu acum și aici, cel puțin.

Nu știu dacă ceea ce urmează să expun are vreo relevanță practică. Un capitol important al acestei discuții este faptul că, indiferent de ce înțelegem prin vocație, realitatea instituțională în care ne aflăm va continua să funcționeze la fel. Mai ales în cazul vocației intelectuale, chestiunile privind cariera sunt, după cum spunea Max Weber, *un joc de noroc*. Avansul în ierarhia profesională a universității depinde nu atât de competențele științifice, ci de factori exteriori demersului de cercetare. Nu discutăm, deci, nici despre carieră, nici despre succes, nici *doar* despre un anumit tip de comportament.

Un prim punct este, cred, relevant pentru a calibra discuția aceasta. Subiectul vocației este adesea pus pe seama abilităților individuale. Spunem adesea că X are vocație pentru y, iar la întrebarea „Ce te face să spui asta?” ne ducem direct la individ, la potențele, cunoștințele și capacitățile sale. Vreau însă să mă distanțez ușor de această perspectivă și să întreb: ce înseamnă să conceptualizăm *un domeniu* ca vocație? Dincolo de a spune că individul X are vocație pentru domeniul y, ce ne face să credem că y este un domeniu în care poți avea vocație?

Menționez această diferență pentru că, dacă vrem să observăm schimbările petrecute în ultimii două sute de ani cu privire la viața socială și culturală, nu cred că trebuie să ne uităm la individ, la capacitățile sau voința sa de a intra într-un domeniu de studiu. Individul a rămas același. Trebuie însă să ne uităm la ce s-a întâmplat cu *domeniile* de

studiu cărora un individ vrea să li se dedice. În esență, întrebarea de fond a acestui articol este: ce s-a întâmplat cu vocația intelectuală și cum de am ajuns să o înțelegem în termenii simplelor abilități intelectuale?

Sugestia de răspuns la această întrebare a fost deja oferită de Weber și de noțiunea de dez-vrăjire a lumii. Noțiunea de *Beruf* în etica protestantă presupunea o componentă normativă, o datorie a individului față de divinitate, care se manifesta sub forma *profesiei*. Activitatea profesională viza în primul rând o conexiune de ordin soteriologic cu divinitatea, iar în ecuație intrau, evident, și capacitățile individuale. Nota distinctivă era aceea că accentul nu cădea pe individ decât în măsura în care era responsabil în fața divinității – și din acest motiv, responsabil pentru a activa cât mai bine în acel domeniu. Weber explică fenomenul apariției spiritului capitalismului printr-o tranziție de la un model luteran de înțelegere a vocației la un model calvin.

În modelul luteran, vocația era înțeleasă ca bransă în care un individ se năștea și față de care avea datoria de a o duce mai departe. În modelul calvin, vocația nu mai este restricționată la bransa moștenită, ci vizează întregul spectru de activități profesionale, atât timp cât individul este încredințat de Dumnezeu că aceea *este* vocația sa.

Odată cu posibilitatea alegerii și etica deontologică a muncii în sistemul calvin, se naște posibilitatea *raționalizării vieții*, care, în consecință, produce o dezvoltare a organizării birocratice și a aparatului mecanic care stă la temelia proiectului capitalist. Dintr-o mantie subțire așezată pe umerii sfinților, acest aparat s-a transformat într-o colivie de fier înconjurând întregul vieții sociale și economice.

Renunțând la cadrul valoric – religios – în care noțiunea de vocație (*Beruf*) își avea sensul, păstrăm *practica* profesională, dar pierdem răspunsul la întrebarea *De ce?*. În esență, orice întrebare, inclusiv întrebarea privind vocația, trebuie să primească un răspuns în cadrul unui sistem care să permită un răspuns. Dincolo de a spune o platitudine de tipul „Vocația depinde de valorile noastre”, unde valorile pot însemna absolut orice, în absența unui răspuns substanțial la întrebarea „De ce are activitatea x un *sens* pentru viața noastră?”, subiectul vocației este mort. În cazul vocației intelectuale și al cunoașterii în genere, noțiunea de sens este cu atât mai relevantă cu cât viața, individuală sau colectivă, poate funcționa perfect în deplină ignoranță, odată ce mecanismul raționalizării este pus în funcțiune.

Azi pare hilar să oferim un răspuns religios la întrebarea de ce urmărim excelența în cutare sau cutare domeniu. Ceea ce vreau să subliniez este însă că acel cadru normativ este cel care oferea unui domeniu – și cu atât mai mult domeniului intelectual – statutul de „vocație” sau „chemare”. Explicațiile în termeni de capacități, succes sau dorințe sunt – și au fost întotdeauna – insuficiente. Singura întrebare care contează este: ce putem face, odată ce acest cadru normativ a intrat în fundal?

Nu am menționat aceste aspecte pentru a lua o poziție critică față de modernitate sau organizarea capitalistă. Expunerea de mai sus trebuie privită într-o cheie strict descriptivă, nu evaluativă. Concluzia acestor considerații este că, dacă la întrebarea „De unde știm că domeniul x este vocația noastră?” aveam până acum un răspuns dat de sistemele religioase de referință și de încredințarea divină, contextul în care ne aflăm în prezent este unul în care pilonii normativi care susțineau noțiunea de vocație s-au surpat, iar tot ce a rămas este o umbră palidă a procedurilor, comportamentelor și dorințelor.

Imagine: Caspar David Friedrich - „Evening Landscape with Two Men”; Sursa: WikiArt